

RİYAZİYYATIN ŞAĞIRD ŞƏXSİYYƏTİNİN FORMALAŞMASINDA ROLU

Günay Qasımova,
Sumqayıt Dövlət Universitetinin assistenti
Vəfa Həsənova,
Qafqaz Universitetinin magistrantı
E-mail: hasanova.vefa.2015@gmail.com

Rəyçilər: *prof. A.S. Adıgözəlov*
dos. X.S. Həsənova

Açar sözlər: analiz, riyaziyyat, həndəsə, müəllim, təhsil
Ключевые слова: анализ, математика, геометрия, учитель, образование
Key words: analysis, math, geometry, teacher, education

İnsan fərd kimi dünyaya gəlir. Cəmiyyətdə, kollektivdə şəxsiyyət kimi formalaşır. Şəxsiyyətin formalaşması haqqında müxtəlif nəzəriyyələr mövcuddur. İnsanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında ailə, irsiyyət, mühit vacib amillərdir. Ancaq bununla bərabər digər amillərin də təsiri vardır. Ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan ən vacib və mühüm fənlərdən biri riyaziyyatdır. Dünyanın qabaqcıl ölkələrinin təhsil sisteminə nəzər yetirsək görürük ki, onlarda riyaziyyat fənninin öyrənilməsinə xüsusi diqqət vardır. Bu isə riyaziyyatın şəxsiyyətin formalaşması ilə bilavasitə əlaqəli olduğundan irəli gəlir. Şagirdlərdə məntiqi təfəkkürün inkişafı ilə yanaşı diqqətin, yaddaşın və nitqin inkişafına zəmin yaratmaq üçün induksiya, deduksiya, ümumiləşdirmə, xüsusiləşdirmə, analiz, sintez yaratmaq zəruridir. Düzgün qurulmuş fəndaxili əlaqə nəticəsində şagirdlər səmərəli düşünmə və fikri düzgün ifadə etmə, yəni yığcam, dəqiq, tam, aydın şəkildə ifadə etmə qabiliyyətinə yiyələnmiş olur. Nəzərə alsaq ki, riyaziyyat dəqiq elmdir, bu olduqca önəmlidir.

Qarşıya qoyulmuş problemin nəticəsini öncədən görə bilmək, məntiqi təhlillər aparmaq, analiz və sintez edə bilmək, məlum olanı məchul olandan ayırmaq, müəyyən əlamətləri müqayisə etmək, fərziyyə irəli sürmək, onu isbat, inkar etmək və s. bunun kimi digər keyfiyyətlər məhz riyaziyyatın öyrənilməsi zamanı əldə edilir. Bütün bunlar riyazi proseslərdə istifadə olunsada real aləmin gerçəkliyini anlamaq, yaşadığımız bu cəmiyyətə ayaq uydurmaq üçün insanda müəyyən keyfiyyətlər formalaşır. Riyaziyyat fənninin tədrisi zamanı keçilən müqayisə mövzusu, analiz, sintez bütün bunlar insanlarda yaxşıni pisdən, yalanı düzdən ayıra bilmək kimi keyfiyyətlər inkişaf etdirir və insan şəxsiyyətinin formalaşmasında mühüm yer tutur.

Bildiyimiz kimi, tərbiyənin tiplərindən biri də özünü tərbiyədir. İnsan özü özlüyündə hər günün hesabətını aparmalıdır. Gün ərzində etdiyi əməlləri analiz etməlidir. Öz mənfə cəhətlərini təyin etməlidir. Mənfəlikləri müsbət xüsusiyyətlərlə əvəz etməlidir. Bu özünü tərbiyə adlanır. Deməli, burdan belə bir müqayisə meydana çıxır ki, səhv həll olunmuş misalın həllinə yenidən nəzər yetirmək və insanın özlüyündə yenidən etmiş olduğu əməllərə nəzər yetirməsi, mənfə cəhətləri müsbətlə əvəz etməsi bir-birinə oxşardır. Bizim fikrimizcə, bu riyaziyyatın özünü tərbiyə formasıdır. Eyni zamanda misal və məsələlər aramla, səbirlə yerinə yetirildikdə insanda səbir, təmkin formalaşır ki, bu da insani keyfiyyətlərdən biridir. Hər bir işi görən zaman mütəlak səbirlə olmaq lazımdır.

Biz gündəlik həyatımızda daim riyaziyyat ilə qarşılaşırıq. Riyazi biliklər isə qarşılaşdığımız problemlərin həllində bizə kömək olur. İnkişafda olan texnikanın dilinə bələd olmaq üçün, tənlilikləri həll etmək, hesabları düzgün aparmaq, həndəsi fiqurlar haqqında müəyyən biliyə sahib olmaq, bucaq anlayışını bilmək, sahənin ölçülməsi, tənəsüb, cədvəl, diaqram, qrafik şəklində olan məlumatları oxuya bilmək üçün riyaziyyat vacibdir. Diaqram, qrafik şəklində məlumatları oxuya bilmək üçün simvolların dilinə bələd olmaq lazımdır. Cədvəllərə isə sosial, iqtisadi eyni zamanda siyasi məlumatların alınması zamanı rast gəlinir.

Müəyyən riyazi problemin həllində inadkarlıq və məqsədyönlük olduqca önəmlidir. Çünki hər hansı bir riyazi misalın cavabı düzgün alınmadıqda ısrarla düzgün cavabı tapmaq lazımdır. Müəllim yardımı olmadan. Müəllim bələdçi olmalıdır. Şagird özü say göstərərək problemi həll etməlidir. Müəllim nəzarət etməli və lazımda müdaxilə etməlidir. İnteraktiv təlimin tələblərindən biri də budur. Şagird dərslərini subyektiv olaraq qəbul etməlidir. Məlumatları hazır şəkildə deyil tədqiqat yolu ilə əldə etməlidir. Deməli, müəllimlər biliyi öyrənmənin yollarını öyrətməlidir. Çox böyük filosof Konfusi deyib: "Mən eşitdiklərimin 35%-ni, gördüklərimin 55%-ni, özüm etdiklərimin 95%-ni dərk edirəm".

Demək ki, insan özü müstəqil şəkildə bilik əldə edəndə daha möhkəm yaddaşda qalır. Buradan interaktiv təlimin tarixi köklərinə nəzər salmış olduq. Bu fikir Konfusi dövründə səslənib və hazırkı dövrümüzdə öz əksini tapıb. Riyazi problemlə üz-üzə gəldikdə qarşıya qoyulan məqsəd bu problemi düzgün həll etmək olmalıdır. Ümumiyyətlə həyatda hər hansı bir işə başlamazdan əvvəl mütləq qarşıya məqsəd qoyulmalıdır. Məqsədsiz insan heç nəyə nail ola bilməz. Lev Tolstoy çox gözəl bir şəkildə riyazi vahid olan kəsrli insan şəxsiyyəti ilə əlaqələndirib. Bu fikir belə səslənir: "İnsanın dəyəri bir kəsrə ifadə ediləcək olsa surəti həqiqi şəxsiyyətini göstərər, məxrəci də özünü nə zənn etdiyini. Məxrəc böyüdükcə kəsrin dəyəri kiçilir". Riyaziyyatdan da bildiyimiz kimi kəsrin məxrəci böyüdükcə kəsrin qiyməti azalar. Deməli burada insan şəxsiyyəti kəsrin surəti, məxrəci isə insanın eiqosu olaraq fərz edilib. Psixologiyadan bizə məlum olduğu kimi insanda mən düşüncəsi, yəni onun eiqosu mövcuddur. Eiqosu yüksək olan insanlar daim itirməyə məhkumdurlar

Həqiqətən də yaşadığımız bu həyatda, gündəlik fəaliyyətimizdə riyaziyyat hər yerdə var. İnsan ailə qurur, övlad sahibi olur. İnsan həyatını başa vurur və bu həyadan köçüb gedir. Riyaziyyatda bunlara toplama və çıxma deyilir. Bəs interaktiv təlim metodlarının riyaziyyat dərslərində şagird şəxsiyyətinin formalaşmasında rolu nədən ibarətdir?

İnteraktiv təlim metodları müəllimlərə imkan verir ki, dərslərini maraqlı və aktiv qursun. Eyni zamanda şagirdlərin dərslə marağını xeyli dərəcədə artırır. Minimum vaxt ərzində maksimum səviyyədə tədrisi təşkil etmək mümkündür. Riyaziyyat müəlliminin də işi çox şaxəlidir. O həm tərbiyəçi, həm müəllim olmalıdır. Bunun üçün öz fəaliyyətini düzgün planlamalıdır. Müəllim şagirdlərə fərdi yanaşmalı, bacardığı qədər şagirdlərin daxili aləminə, bilik və bacarıqlarına bələd olmalıdır. Yalnız bu zaman müəllim şagirdə gördüyü mənfi cəhətləri, şəxsiyyətin müsbət yöndə formalaşmasına maneə törədən təsirləri aradan qaldıra bilər. Riyaziyyat dərslərində təlimin məqsədindən asılı olaraq müxtəlif təlim metodlarından istifadə etmək olar. Bu metodların hər birinin şagird şəxsiyyətinin formalaşmasında öz payı vardır. Belə ki, aqli hücum, BİBO, auksion kimi metodlardan istifadə etmək şagirdlərin sərbəstliyini və fikir azadlığını inkişaf etdirir.

Yaddaşın yaxşı inkişaf etməsi üçün klaster üsulu, məntiqi tənqidin və yaradıcı təfəkkürün inkişafı üçün işə diskussiya, proqnozlaşdırma, müzakirə metodlarının seçilməsi məqsədə uyğundur. Gündəlik həyatı problemlərin həlli, digər fənlərin öyrənilməsi üçün zəruri riyazi biliklərin əldə edilməsi, şagirdlərin intellektual inkişafına, uğurlu praktik fəaliyyətinə zəmin yaradan təfəkkür tərzini formalaşdırır. ümumbəşəri mədəniyyətin üzvi hissəsi kimi sivilizasiyanın və cəmiyyətin inkişafında riyaziyyatın müstəsna əhəmiyyəti haqqında dolğun təsəvvürlərin yaradılması, riyaziyyat sahəsi üzrə şagirdlərin öz yaş həddinə uyğun müvafiq bacarıqlar əldə etməsi, müxtəlif forma və məzmunu malik məlumatların məntiqi cəhətdən dərk və təhlil edilməsi, həyatda təsadüfi hadisələrin ehtimal xarakteri daşmasının mahiyyətə başa düşülməsi təmin olunur. Şəxsiyyətin inkişafı tərbiyənin başlıca məqsədidir.

Riyaziyyat dərslərində şagirdlərin böyük və kiçik qruplara bölünməsi onlarda yoldaşlıq, birgə müəyyən bir problemin həlli yolunun tapılması baxımından müəyyən keyfiyyətlər formalaşdırır. Qrupdakı şagirdlər birgə verilmiş məsələ, misal haqqında düşünür, fikir irəli sürür, bir-birinin fikirlərinə qulaq asır və hörmətlə yanaşırlar. Beləliklə şəxsiyyətin inkişafında özünə məxsus yer tutan

ünsiyyət anlayışı formalaşmış olur.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə şəxsiyyətin formalaşmasına təsir edən amillərlə yanaşı riyaziyyatın rolu, eyni zamanda təhsil və tərbiyə arasındakı qarşılıqlı əlaqə haqqında araşdırma aparılıb.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə araşdırılmış məsələlər orta məktəb və ali məktəb səviyyəsində tərbiyəvi mövzulara tədqiqat apararı gənc mütəxəssislər üçün faydalı ola bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. B.Ö. Tahirov, F.M. Namazov, S.N. Əfəndi, E.A. Qasımova, Q.Z. Abdullayeva. Riyaziyyatın tədrisi üsulları. Bakı, 2007.
2. Adıgözəlov A.S., Həsənova X.S. Riyaziyyatın ibtidai kursunun tədrisi metodikası: Dərs vəsaiti. Bakı, 2011.
3. Ə.Əlizadə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı: Pedagogika, 2004.
4. Z. Veyisova. Fəal/interaktiv təlim: Müəllimlər üçün vəsait. Bakı, 2007.

Г. Гасымова, В. Гасанова

РОЛЬ МАТЕМАТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ УЧЕНИКА

РЕЗЮМЕ

В данной статье говорится о роли математики, а также о факторах, которые влияют на формирование личности на уроках. Автор отмечает, что наряду с развитием у учеников логического мышления, внимания, памяти и речи, необходимо также создать основу для развития индукции, дедукции, обобщения, анализа и синтеза. В результате этого учащиеся смогут более компактно, точно и полно выражать свою мысль.

G. Gasimova, V. Hasanova

THE ROLE OF MATHEMATICS IN THE FORMATION OF STUDENT PERSONALITY

SUMMARY

In the article "Role of mathematics in shaping the personality students" on the role of mathematics, as well as factors that influence the formation of personality at the same time conducted a survey on the interaction between education and training. Along with the development of students' logical thinking, attention, memory and speech, it is necessary to create a basis for the development of induction, deduction, generalization, customization, analysis, synthesis. As a result, good contact with the intra-disciplinary thinking and correct expression of students, they will have the ability to compact, accurate, fully express their thoughts.

Redaksiyaya daxil olub: 03.06.2016